

Deel 2:

Turkse volksmuziek in Gent: een overzicht

Van Turkije naar Gent...

In het vorige artikel (maart-april 2011) heb ik geprobeerd om een genuanceerd beeld van het begrip 'Turkse volksmuziek' te scheppen, of toch tenminste om de grote rijkdom en complexiteit ervan te openbaren. De focus lag daarbij nog op Turkije en op de opvallende ontwikkelingen ten aanzien van de volksmuziek die zich daar hebben voorgedaan gedurende de twintigste eeuw. De officiële attitude tegenover en behandeling van de volksmuziek van Turkije bleken diepgaand beïnvloed door de ideologie en politiek van de Turkse republiek.

De Turkse staat zorgde voor promotie en steun, resulterend in uitgebreide registratie en documentatie (waarbij bepaalde manipulaties tot standaardisering en verarming leidden), diepe verspreiding in heel het land, en academisering en institutionalisering aan conservatoria en universiteiten. Daarnaast deden de muziekindustrie en de entertainmentsector hun werk. Het resultaat was een bonte mengeling van uitvoeringsstijlen, gelinkt aan evenzoveel muzikale contexten en functies. Terwijl de authentieke uitvoeringen en oorspronkelijke (sociale en religieuze) functies nog slechts sporadisch in rurale contexten voortleven, bloeien er in de steden allerlei variaties op het thema 'Turkse volksmuziek', gaande van 'Turkse volksmuziek als pop' tot 'Turkse volksmuziek als klassiek' en alles daartussen.

De binnenlandse migratie van het platteland naar de stad werd vanaf de jaren '60 van de twintigste eeuw aangevuld met een grootschalige migratie naar het buitenland (met name naar Duitsland, maar ook naar Frankrijk, Oostenrijk, Nederland, België en andere landen) (Manço, 2000). Turkse werkrachten werden uitgenodigd als gastarbeiders binnen het kader van bilaterale verdragen tussen Turkije en de gastlanden (België: 1964). De eerste migratiestromen bestonden dus voornamelijk uit jonge mannelijke werkrachten, later gevolgd door hun families wanneer de plannen om terug te keren (voorlopig) werden opgeborgen. De meeste gastarbeiders kwamen terecht in de mijnbouw, de metaalindustrie en de bouwsector, in Gent waren ze ook heel belangrijk in de textielnijverheid.

Tegenwoordig wonen er ongeveer 15 000 mensen met Turkse roots in Gent, dat wil zeggen 6 procent van de totale Gentse bevolking. De Turken maken bijna de helft uit van het aantal 'vreemdelingen' uit in Gent (Stad Gent, 2009). Meryem Kanmaz stelt dat de Turken in Gent in grote lijnen afkomstig zijn uit drie gebieden: Emirdağ (Centraal-Anatolië[1]), de Zwarte Zee-kust en Posof (Noord-Oost-Turkije) en Istanbul (oorspronkelijk immigranten uit de Balkan). Deze gemeenschappen wonen ook geconcentreerd in bepaalde Gentse buurten: volgens Kanmaz wonen de mensen uit Emirdağ-Afyon vooral rond de Sleepstraat en in Ledeberg, terwijl de immigranten uit Noord-Oost-Turkije zich voornamelijk in Sint-Amandsberg concentreren en de Brugse Poort vooral door mensen uit Istanbul bevolkt wordt (Kanzmaz, 2002).

De Turkse inwijkelingen van de 'eerste generatie' brachten destijds elk een stukje van hun cultureel erfgoed mee naar Gent, dat ondertussen is doorgegeven aan de tweede en derde generatie, en voortdurend aangevuld wordt met nieuwe ideeën uit de culturele 'melting pots' van België en Turkije.

Wat is nu de plaats van de Turkse volksmuziek in heel deze bijzondere diasporacontext? Na bijna drie jaar bezig te zijn met dit onderwerp, heb ik het gevoel nog maar een tipje van de sluier te hebben opgelicht... een sluier waaronder

een rijkgevulde en veellagige wereld verborgen ligt, die zich maar wat graag zou voorstellen aan een geïnteresseerd publiek maar die jammer genoeg nog vaak onotgonnen blijft. Ik hoop met dit en volgende artikels in elk geval de nieuwsgierigheid wat te kunnen aanwakkeren...

Drie belangrijke locaties voor Turkse volksmuziek

Gent-centrum kent een drietal publieke plaatsen die een belangrijke betekenis hebben op het vlak van Turkse volksmuziek. Die rol vervullen ze echter op een sterk verschillende manier.

Het grootste en wellicht bekendste centrum is 'intercultureel centrum' De Centrale, hoewel het waarschijnlijk niet door iedereen met Turkse volksmuziek geassocieerd zal worden. De missie van De Centrale is namelijk veel breder dan het organiseren van concerten, lessen en evenementen in verband met Turkse volksmuziek. Alle vormen van wereldmuziek – traditioneel, hedendaags of populair – kunnen een plaats krijgen in de programmatie. De 'wereldmuziekschool' concentreert zich naast Turkse muziek (lessen saz en darboeka) ook op Arabische muziek (darboeka, bendir, riqq, oed, qanoen) en op Europese volksmuziek (viool en accordeon). Er worden ook heel wat andere evenementen zoals tentoonstellingen, lezingen en workshops georganiseerd met een intercultureel tintje.

Toch valt niet te ontkennen dat Turkse muziek en daarbinnen de volksmuziek een prominente plaats toebedeeld krijgt in De Centrale. Zeer regelmatig vinden er concerten plaats van (meestal bekende) groepen uit Turkije, vaak opgebouwd rond een centrale zanger of zangeres en bestaande uit een mix van Turkse (bv. Turkse luiten, percussie, fluiten of andere blaasinstrumenten etc.) en westerse instrumenten (bv. keyboard, synthesizer, gitaar, basgitaar, drums etc.). De Centrale speelde de voorbije jaren ook een voortrekkersrol in het bekendmaken van de muzikale rijkdom van het hedendaagse Turkije, door middel van het hippe Istanbul Ekspres Festival, georganiseerd in samenwerking met de Vooruit.

Maar ik hoef u de huidige werking van De Centrale waarschijnlijk helemaal niet meer voor te stellen...

Een tweede publieke ruimte waar Turkse volksmuziek op regelmatige basis aan bod komt is het Muzikantenhuis (vzw Tını[2]), gevestigd in de Dampoortstraat. Het Muzikantenhuis, gerund door Mustafa Avşar uit de regio Afyon (dichtbij Emirdağ), kan misschien nog het best omschreven worden als een muziek- of cultuurcafé, maar dan wel één waar heel uiteenlopende en soms verrassende genres en stijlen op het podium gebracht worden. Jazz kan naast Ierse folk, flamenco, Turkse of Arabische lichte klassieke muziek staan; geprogrammeerde concerten worden afgewisseld met improvisatie-avonden, jamsessies, film, comedy of poëzie. De artiesten kunnen zowel uit binnen- als uit buitenland komen. Er is heel wat ruimte voor cross-over, zowel op het podium als daarnaast: het publiek is vaak gemengd met vooral een stevige achterban van (Belgische) Turken en 'oude Belgen'.

Turkse volksmuziek is in het Muzikantenhuis zeker een stevige pijler in de vaste en 'losse' programmatie. Minstens wekelijks treden er Turkse muzikanten op, meestal lokale muzikanten uit het zogenaamde 'huisorkest'. Naast jonge opkomende talenten en gevestigde waarden uit de Gentse Turkse muziekscène, spelen er soms ook Turkse muzikanten uit de buurlanden of uit Turkije zelf.

Ook in het Muzikantenhuis vinden er muzieklessen plaats, zowel in Europese volksmuziek (TLS - 'Tune learning session') als in Turkse volksmuziek (saz).

De derde en wellicht minst bekende plek is het 'Beste Müzik Evi' ('Beste' Muziekhuis) in de Sleepstraat, gesitueerd temidden van de Emirdağse gemeenschap. Het draait rond de figuur van Faki Edeer, een begrip in de Turkse gemeenschap in Gent en zelf afkomstig van een dorp van Emirdağ. Dit 'muziekhuis' vertoont qua inrichting bepaalde gelijkenissen met het 'muzikantenhuis' van Mustafa Avşar: beide zijn ingericht volgens het model van de 'türkü bar' of

het 'türkü evi[3]'. Dit is een type muziekcafé dat vanaf de jaren 1990 opgang maakte in Istanbul en andere steden van Turkije, en dat soms ook in de diaspora gekopieerd wordt. Er wordt live Turkse volksmuziek gebracht, vergezeld van een hapje ('meze') en een drankje (vaak wijn of sterkere drank zoals rakı). De inrichting bevat altijd attributen en decoratieve elementen uit het Turkse plattelandsleven. Dit soort decor is zowel in het Muzikantenhuis als in Beste terug te vinden.

Beide huizen leggen wel meer de nadruk op de muzikale inhoud dan normale türkü bars, die meestal tamelijk clichématige uitvoeringen van Turkse volksmuziek brengen. Het grote verschil tussen het Muzikantenhuis en Beste is dat het het eerste op een breder publiek mikt door een divers programma aan te bieden in een georganiseerde structuur voorzien van publiciteit, terwijl Beste een voornamelijk Turkse en minder georganiseerde (vaak ad hoc) programmatie heeft. Het Muziekhuis ontleent zijn betekenis voornamelijk aan de aanwezigheid van de figuur van Fakı Edeer, die in Gent algemene erkenning geniet als 'ozan' (dichter-zanger) die de Emirdağse tradities voortzet.

Van de drie hierboven beschreven 'centrale plaatsen' voor Turkse volksmuziek worden er alleen in Beste geen muzieklessen georganiseerd. Naast de lessen saz en darbuka in De Centrale en het Muzikantenhuis, kunnen geïnteresseerden ook terecht in vzw Özburun in de Opgeëistenlaan of sporadisch bij CDF (Çağdaş Dernekler Federasyonu – Federatie van Vooruitstrevende Verenigingen).

Turkse volksmuziek in het private leven

Naast de vermelde publieke ruimtes en gelegenheden, is er uiteraard ook plaats voor Turkse volksmuziek in het privéleven van de mensen. Uit een gesprek met Tuğrul Yücesan, een muzikant die het Turkse volksmuziekrepertoire in allerlei gedaantes en contexten uitvoert, kwam naar voor dat de Turkse volksmuziek in de diaspora vooral nog een rol speelt op feesten, met name huwelijksfeesten, en minder en minder aan bod komt in wat we zouden kunnen noemen het alledaagse gezins- of familieleven. Een uitgebreid survey-onderzoek zou echter gevoerd moeten worden om dit te kunnen bevestigen of ontkennen.

Wat betreft de Turkse trouwfeesten beperkt mijn ervaring zich voorlopig tot het bekijken van YouTube-filmpjes en het beluisteren van verhalen. Daaruit werd duidelijk dat de Turkse volksmuziek toch nog een belangrijke functie heeft in deze feesten. De muziek en dans maken deel uit van een grotere ceremonie, die nog vrij strikt nageleefd lijkt te worden – zij het in aangepaste en compacte vorm vergeleken met het model van in Turkije. Er wordt altijd de voorkeur gegeven aan het inhuren van muzikanten uit de eigen streek, deze vertrouwdeheid is op dergelijke momenten heel belangrijk, en waarschijnlijk voelt men dit in de diaspora nog scherper aan dan in Turkije zelf. Op bepaalde momenten van de ceremonie gebruikt men soms nog traditionele instrumenten, zoals de davul en zurna (grote trom en schalmei), de feestinstrumenten bij uitstek. Het muziekgroepje dat ten dans speelt is meestal minder traditioneel en bevat bijna altijd een synthesizer (die vaak vooraf geprogrammeerde muziek afspeelt) en een zanger, eventueel nog aangevuld met andere instrumenten, als het budget het toelaat. De muziek die gespeeld wordt, bevat reminiscenties aan de traditionele volksmuziek; vaak is echter enkel nog de melodie herkenbaar, terwijl de rest omgevormd is tot disco-, house- of hiphop-stijl. De toon wordt hier duidelijk gezet door de jeugd.

Repertoire

Welk volksmuziekrepertoire weerklinkt er nu in al die verschillende contexten? Uit een bevraging van 11 Turkse muzikanten die actief zijn binnen de Gentse en/of bredere Belgische Turkse volksmuziekcène, komt Centraal-Anatolië unaniem naar voor als meest uitgevoerde regio in Gent. Daarna volgen de Egeïsche regio en Oost-Anatolië

(inclusief de Alevitische muziek). Emirdağ of Afyon werden slechts door de helft van de muzikanten genoemd. Als laatste werden nog het Zwarte Zee-gebied en Thracië (het Europees gedeelte van Turkije) vermeld. Het belang van de Centraal-Anatolische, Egeïsche en Alevitische muziek werd ook door Attila Bakıroğlu, programmator in De Centrale, bevestigd. Ook mijn eigen, doorheen de jaren opgebouwde ervaringen sluiten hierbij aan.

De muziek van Emirdağ-Afyon wordt soms onder de Egeïsche en soms onder de Centraal-Anatolische regio ondergebracht. Volgens Mustafa Avşar zijn er vooral gelijkenissen met de muziek van Centraal-Anatolië op melodisch vlak en situeert het verschil zich voornamelijk in tekst, dialect en zangtechniek. Naar mijn aanvoelen is het inderdaad juist om de Emirdağse muziek als behorend tot de Centraal-Anatolische traditie te beschouwen, maar verder onderzoek zal ook deze uitspraak moeten bevestigen of ontkennen.

In de volgende fases van mijn onderzoek zal ik het repertoire, de uitvoeringsstijlen en de vertegenwoordigers van de drie belangrijkste gebieden van dichterbij bekijken. Het volgende artikel wordt daar al een onderdeel van. De hierboven al kort geïntroduceerde Fakı Edeer en zijn muziek zullen als vertegenwoordiger van Emirdağ in Gent geportretteerd worden. Ik hoop dat ik door het weergeven van zijn levensverhaal en het analyseren van zijn repertoire en stijl een inzicht kan bieden in de manier waarop een getalenteerde Turkse muzikant betekenis geeft aan zijn functioneren in de diaspora.

Met dank aan Attila Bakıroğlu, Mustafa Avşar en Tuğrul Yücesan.

Reacties of aanvullingen zijn steeds van harte welkom! U kan me bereiken via email (liselotte.sels@hogent.be) of via het Gentse conservatorium (Campus Hoogpoort - Gebouw De Wijnaert, Geraard De Duivelstraat 5, 9000 Gent).

Bronnen

- Kanmaz, M. (2001). *Moskee en godsdienstbeleving: Leven als moslim in een lekenstaat*. Gepresenteerd bij Islam in het leven van elke dag, Gent. Verkregen van <http://www.flw.ugent.be/cie/RUG/kanmaz3.htm>.
- Manço, U. (2000). Turks in Europe: From a garbled image to the complexity of migrant reality. In N. K. Burçoğlu (Red.), *The image of Turks in Europe from the declaration of the republic in 1923 to the 1990's* (pp. 21-35). Istanbul: The Isis Press. Verkregen van <http://www.flw.ugent.be/cie/umanco/umanco5.htm>.
- *Omgevingsanalyse etnisch culturele diversiteit 2009-2011*. (geen datum). Gent: Stad Gent. Verkregen van <http://www.gent.be/docs/Departement%20bevolking%20en%20Welzijn/Integratiedienst/Beleidsplannen/Omgevingsanalyse%20ECD%20-%202026juni.pdf> (25 maart 2011).

[1] Emirdağ is een stadje van ongeveer 20 000 inwoners (45 000 met de dorpen erbij) in de provincie Afyonkarahisar. Hier wordt het bij Centraal-Anatolië gerekend, omdat het daar qua ligging en cultuur dichterbij ligt. Officieel hoort het echter thuis in de Egeïsche regio.

[2] Turks voor 'klank', 'timbre'.

[3] 'Volkslied-bar' of 'volkslied-huis'.